

Capítol 4: El segle XIX

L'educació a Torreblanca.

Després d'haver dibuixat la situació global de l'educació a l'Estat, cal entrar a explicar quina era la situació al nostre poble.

Ja hem exposat que la llei Moyano, a partir de 1857, va ser la que va regular la Instrucció Pública estatal consolidant un sistema educatiu centralitzat i uniforme. Però hi havia escola abans de 1857 a Torreblanca?.

Cal tindre en compte que abans de la Llei Moyano, com ja hem explicat, ja existien els Plans de Instrucció Pública: el primer de 1821, segueix el de 1836, una altre de 1838 i l'anomenat Pla Pidal de 1845.

S'ha pogut documentar l'existència a Torreblanca d'una escola de xiquets i una de xiquetes, en 1842, per l'informe de la Junta Provincial de Primera Ensenyança, de 18 de gener d'eixe any, segurament en compliment del Pla d'Instrucció Primària de 1838.

L'informe de la Junta Provincial de Primera Ensenyança explica quines eren les condicions de l'escola de Torreblanca:

L'edifici de l'escola es públic, pis baix, sense pavimentar i amb poca llum i ventilació; el mobiliari es redueix a només dues taules planes per escriure els xiquets, una altra taula per al mestre i un pedrís al voltant de l'escola, pel que he disposat obrir una altra finestra per a llum i renovació de l'aire, i facilitar dos bancs, pissarres, cartells etc, com així ho he fet em tots els pobles per mancar d'ells.

El mestre no té el títol, i sí que té un document que acredita haver fet el dipòsit en la secretaria d'eixa

comissió provincial; té reglament, pla d'instrucció primària, llibre de matrícula i registre diari d'assistència; i ensenya perfectament allò que preveu l'article 4^t del pla de instrucció primària per a escola elemental completa, i a més unes lleugeres nocions de geometria, i segueix el sistema simultani modificat. La seua dotació consisteix en 5,000 rals pagats de fons públics amb casa franca, sense retribució alguna.

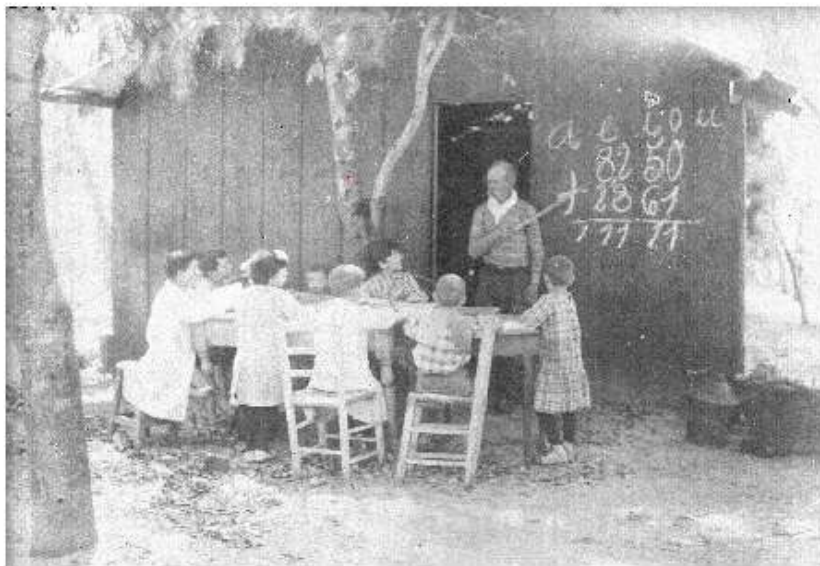
L'escola de xiquetes es troba en edifici arrendat, pis baix, sense pavimentar, i a més poc capaç per al nombre de xiquetes que concorren; només hi ha una tauleta per a la mestra i unes cadires per sentar-se les xiquetes.

La mestra manca de títol, només té un document que acredita haver fet el dipòsit en la secretaria d'eixa comissió provincial, i falta de llibre de matrícula i registre diari d'assistència; té reglament i pla d'instrucció pública. Ensenya bonament la doctrina, llegir i les labors pertanyents al seu sexe. La seua dotació és de 1,200 rals sense retribució alguna.

La comissió local ha sigut creada.¹

Aquest és el primer testimoni que tenim de les condicions físiques de l'edifici on es feia escola a Torreblanca en la primerenca data de 1842. Era una planta baixa amb el pis de terra, sense a penes mobiliari; els xiquets s'acomodaven en un banc corregut de pedra i només hi havia dues taules per a quan calia escriure. No relaciona cap material; les xiques només tenien unes cadires per asseure's, l'única taula de la seua classe era la de la mestra.

¹ Butlletí Oficial d'Instrucció Pública, Impremta Nacional, Madrid, 1843, p. 21. PRADES BEL, J.E. *Escuelas y magisterios en el municipio de Torreblanca en el año 1842.* https://patrimoniotorreblanca.blogspot.com/2022/08/escuelas-y-magisterios-del-municipio-de.html?sref=fb&fbclid=IwY2xjawM9Fu5leHRuA2FlbQlxMQABHuwl5BMagIbd7NNc6vNDsyNIMOKYEd-q9QgaoUBYjcY75NFBpGuGLwEsVIY5_aem_hGqGxU4mKtf2CxR5hYCn6Q

Imatge d'un aula rural

(<https://www.educapeques.com/lectura-para-ninos/hazanas-de-la-humanidad/la-educacion-del-siglo-xix.html>.)

En relació als mestres, diu que no disposaven de la titulació. Cal aclarir que el Pla d'Instrucció Primària de 1838, el més proper a 1842, la data de què parlem, diu que poden regentar les

escoles els mestres amb titulació però que *en les poblacions on per falta de recursos no fos possible establir escola elemental completa, es procurarà establir una incompleta, on s'ensenyen les parts més indispensables, com llegir, escriure i doctrina cristiana per la persona que preste aquest servei, tingue o no títol de mestre, si no ho desmereix pels seus costums*. Per tant, obri la porta a que persones sense titulació de mestres puguin donar les classes, ara sí, sempre que es pugui considerar que és una persona de *bones costums*. No obstant, el fet que conste que han fet el dipòsit en la Secretaria de la Comissió Provincial, ens fa pensar que, encara que no disposaven del títol, podien haver superat els exàmens corresponents i estaven esperant l'expedició, l'altra opció seria que el que esperaren fora una habilitació personal per exercir, degut a la falta de mestres titulats.

Va ser en 1856 quan s'aprovà la Llei Moyano que contemplava que els pobles de 2.000 habitants haurien de tindre dues escoles completes de xics i dues de xiques, i que fins als 4.000 habitants no es prescrivia la creació d'una tercera escola. Sabem que Torreblanca, en 1857, tenia 2.304

habitants², per tant, en compliment de la llei, haurien d'haver quatre escoles a Torreblanca.

De moment el que podem assegurar és que en 1893 ja hi havia també una escola de pàrvuls. Ho sabem perquè he trobat una referència indicant que l'edifici on s'ubicava s'usaria de lloc de votacions per a les eleccions³.

De l'estudi de la documentació municipal no es desprèn l'evidència de que, a part de la de pàrvuls, hi haja més que una escola de xiques i una de xics, a finals dels segle XIX, en lloc de les dues que en correspondrien per població. Ho deduïm del text municipal en què s'afirma que l'edifici destinat a escoles públiques i habitació dels mestres d'ambdós sexes és deficient i que no responia a les necessitats dels mestres ni al de l'ensenyament perquè el nombre d'alumnes creixia cada any. Cal dir que Torreblanca estava en un període de fort creixement de població, passant de tindre 1.791 habitants, l'any 1847, a 2.827, en 1897.

Segueix contant l'Alcalde, José Simó Boix, que havia gestionat el trasllat de l'escola de xics a una altra casa situada al carrer Sant Jaume, *cantó a la plaça del Pou*, deixant l'escola de xiques i la casa habitació de la mestra al

Foto de la Plaça del Pou, actual Plaça Major, on es veu la casa on s'acorda ubicar l'escola de xics

² ORTELLS CHABRERA, V. *Evolució de la població absoluta a La Plana de Castelló*, a "Estudios Castellonenses" Nº 1, 1982, p. 348

³ Acta de l'Ajuntament de Torreblanca (a partir d'arar AAT), de 11 de novembre de 1893

mateix lloc on estava i desplaçant l'escola de xics i la casa habitació del mestre al nou edifici, propietat de Ramon Ten⁴. En aquell moment, el concepte d'escola era el d'un mestre i un grup d'alumnes de diverses edats, per tant, si el text municipal que citem parla tant de l'escola de xics com de l'escola de xiques i del mestre i de la mestra, tot en singular, cal afirmar que hi havia només dues escoles, a més de la de pàrvuls. Hem de ressaltar que aquest text ens situa a l'actual Plaça Major (antiga Plaça del Pou), l'escola de xics, que és la primera localització del centre escolar que tenim. El propietari, com hem dit, era Ramon Ten que, per referències orals hem deduït que vivia en l'edifici que avui ocupa el Bar Simon's⁵.

En relació a les condicions que presentaven els edificis on estaven situades les escoles podem afirmar que no eren les idònies, ja que la inspecció comunica a l'ajuntament *l'absoluta necessitat de que s'habiliten altres locals per a les escoles i les ajudanties que reunisquen condicions més a propòsit a l'objecte que estan destinades*; així com interessa *se faculte una xicoteta quantitat per adquirir els objectes més precisos per l'ensenyament dels alumnes que assisteixen a l'Escola de Pàrvuls*⁶; la corporació fa constar que queden assabentats de l'assumpte, però no he trobat cap referència a que es done solució a aquest problema en tot el temps que està a l'Alcaldia Tomás Barrachina Mars. Serà la nova corporació presidida per José Simó Boix la que, com hem vist, buscarà millorar la situació de les escoles de Torreblanca dos anys després del comunicat de la inspecció.

En el que fa a la dotació econòmica de les escoles podem afirmar que Torreblanca rebia un aportació de l'Estat trimestral, específica per ajudar a pagar els costos de l'ensenyament. L'article 97 de la Llei d'Instrucció Pública, la qual deixa la responsabilitat del pagament dels mestres i les instal·lacions necessàries per la Instrucció Pública a les institucions municipals, també diu que en el pressupost estatal hi haurà una partida per ajudar les poblacions que no puguin assolir tot el pagament. Sabem que l'Ajuntament, amb una periodicitat aproximadament trimestral, comissionava un dels regidors per anar a Castelló i ingressar en la *caixa especial de fons de Primer Ensenyament* una quantitat que no he pogut

⁴ Id de 4 de juliol de 1876.

⁵ Informació sobre Ramón Ten, el propietari de l'edifici, proporcionada per Paquita Cortes Vilaplana.

⁶ AAT 12 de juliol de 1894.

determinar⁷, encara que sí que he pogut trobar la quantitat total anual que l'ajuntament dedicava a aquest concepte i que invariablement, des de 1893 a 1895 era de 3.472,60 pessetes, el que no era una quantitat menyspreable per la població ja que representava sempre més del 10 % del total del pressupost anual.

La penúria econòmica existent en el consistori indubtablement afectava la qualitat de l'educació; com ja hem dit, els locals no reunien les condicions adients per a l'ensenyament, el salari dels mestres era tan escàs que la llei contemplava que els docents pogueren rebre aportacions econòmiques de les famílies que tenien possibilitats pecuniàries per fer-ho, però que hem de suposar, no en serien massa al nostre poble, encara que sí que tindrien l'obsequi de productes de temporada de la terra que ajudarien a la manutenció dels mestres.

He trobat a les actes municipals que, com és habitual, després de cada elecció es votava l'Alcaldia i a continuació es nombraven els membres de les distintes comissions municipals, entre elles una comissió d'Instrucció Pública, de la que no he pogut localitzar altre document que els dels seus components, però que prova la seua existència.

Que les dificultats econòmiques de l'Ajuntament van afectar l'ensenyament ens ho demostra un conflicte que va sorgir amb la comptabilitat municipal i que passe a relatar.

L'alcalde Tomàs Barrachina Mars, el 23 de juliol de 1898, dona comptes al ple d'un escrit que s'ha rebut sobre l'import de la subvenció finalista per *Atencions Primer Ensenyament* i que feia referència a un descobert en aquest compte municipal de 710, 67 pessetes.⁸

En el mes d'octubre es torna a donar comptes sobre l'assumpte en qüestió explicant que el Governador Civil havia nomenat un oficial del Govern Civil, en Manuel Galindo, per fer les gestions tendents a cobrir el descobert citat, corresponent a les *Atencions a Primer Ensenyament* del quart trimestre de l'any anterior. Galindo procediria a l'examen de la

⁷ AAT 3 d'octubre de 1891.

⁸ AAT. 23 de juliol de 1898.

comptabilitat i a la intervenció de tots els fons *excepte els corresponents a l'Hisenda Pública*⁹

Dos dies després tornarà a haver ple i es donarà comte dels fons de la caixa municipal i de la Inspecció realitzada. Una vegada confirmat el desfalc, la corporació nomena Peregrín Persiva Pavia com dipositari per recaptar la quantitat i fer l'ingrés a la *Caixa d'Instrucció Pública* per dedicar-lo a la finalitat prevista per la llei. Peregrín Persiva ho accepta i respon, de les quantitats recaptades, amb el seus propis bens, fins que siguin dipositades en la Caixa d'Instrucció Pública. Cal dir que l'Alcalde, Tomàs Barrachina, indica amb tota claredat que aquest fet correspon a l'exercici anterior i que ell no en té cap de responsabilitat; a més indica que el setembre anterior ja ho va posar en coneixement del Governador Civil per si els fets hagueren d'arribar a coneixement del jutjat d'Instrucció i adverteix que es nota una *contrarietat per no dir una falsedat* en el descàrrec presentat pel responsable dels fons municipals i que *ell mateix hi confessa el desfalc*¹⁰.

Peregrín Persiva, persona delegada per la recaptació, actuaria amb diligència perquè, en novembre, ja es dona compte de que el deute està saldat i que, amb el lliurament de la quantitat al *Compte d'Instrucció Pública* finalitza aquesta designació especial.

Hem de dir que no s'ha pogut trobar cap explicació respecte a què havia passat amb els diners, no he pogut aclarir si van ser sostrets o si el problema era que van ser dedicats a finalitats distintes de les legalment determinades. Vull pensar que esta segona conclusió és l'encertada i que l'escassetat de fons municipals generals i la gran quantitat de necessitats van fer que les utilitzaren indegudament. El que no es pot negar és la baixa importància que se li donava a l'educació, quan se la privava dels fons que venien destinats per al seu millor funcionament.

A tall de conclusió i com a resum final direm que abans del segle XIX no existia cap sistema organitzat d'educació pública ben d'acord amb una societat basada en l'existència de tres estaments per davall del rei, que

⁹ AAT. 25 d'octubre de 1898.

¹⁰ AAT. 27 d'octubre de 1898.

ocupava el lloc més alt, la noblesa, el clergat i el poble, que tenien consideració d'estaments tancats als quals s'accedia per naixement.

En l'organització d'aquesta societat coneguda amb el nom d'Antic Règim no era necessària ni convenient educar la classe popular per tal d'afavorir la conformitat i l'acceptació de la seua condició d'éssers inferiors. Tota aquesta consideració canvia amb les idees procedents de la Revolució Francesa i l'extensió de les idees liberals; les idees de llibertat, igualtat i fraternitat s'estenen per tota Europa i una via d'extensió la van constituir les campanyes militars de Napoleó, però aquestes no van acabar amb èxit i sí que van ocasionar la reacció contra el domini francès, però les idees van tindre més força que les armes i, amb molts períodes d'anades i tornades, van acabar imposant-se i, en 1857, es va aprovar la primera llei d'Instrucció Pública, la coneguda amb el nom de Llei Moyano, que dividia la Instrucció Pública en tres nivells i establia l'obligació de crear escoles en totes les poblacions.

Ja s'ha explicat que la documentació localitzada sobre Torreblanca ens informa de que a final del segle XIX, a partir de 1842, ja hi existia una escola de xics, i una de xiques, i que en 1893 ja n'hi havia en funcionament també, una de pàrvuls, el que no arribava a complir allò que la llei establia i que, per a Torreblanca, hauria de ser un mínim de dues escoles de xics i dues més de xiques. Hem pogut vore que les condicions dels edificis escolars de Torreblanca no complien uns mínims de qualitat per a dur a terme les activitats pròpies de l'ensenyament i els informes de la Inspecció ho posen de manifest.

He de ressaltar al respecte que, a l'igual que hem vist a nivell general, són les persones d'idees progressistes, en aquell moment els liberals, els que promocionen l'educació, com hem comprovat amb testimonis europeus; també es deixa vore aquesta mateixa característica a nivell local, si bé a situacions de necessitats escolars la corporació municipal fa constar que simplement *es dona per assabentada*, és un alcalde d'ideologia republicana federal, una tendència política progressista, qui dona solució buscant una nova ubicació per l'escola de xics, ja hem citat que els conservadors del segle XIX, partidaris de l'Antic Règim, no consideraven convenient educar el poble; l'educació de les classe baixes era un perill ja

que amenaçava l'estabilitat d'una societat que es basava en la superioritat d'unes classes sobre unes altres.